

Program ozdravení životního prostředí v Svč. Kraji po 25 letech

Ing. arch. Martin Říha

Na konci 80. let minulého století byla péče o životní prostředí v gesci malého oddělení Ministerstva vnitra ČSR – říkali jsme mu „rozkvetlý obušek“. Podle toho ta péče vypadala. Byla ve skutečnosti roztříštěná mezi několik ústředních orgánů státní správy – MZVŽ, MZd a jeho hygienickou službu, MK s jeho sekci ochrany přírody, MLVH s péčí o lesy a vody. Ani zákony a vyhlášky nepokrývaly celou problematiku péče o životní prostředí, a ty, co jako resortní předpisy existovaly, nikdo nekoordinoval. Ostatně stejně, jako výkon státní správy podle nich. Zejména v největších sídelních a průmyslových aglomeracích v Podkrušnohoří, na Ostravsku – Karvinsku a v Pražské a Středočeské aglomeraci se navíc kumulovaly problémy ekonomické, sociální i environmentální tak, že to ohrožovalo jejich stabilitu, sociální soudržnost a zdraví obyvatel. Na Mostecku a Teplicku se v podzimních inverzích na přelomu října a listopadu 1989 natolik zvýšily koncentrace škodlivin v ovzduší, že se nejdříve naplnily čekárny dětských, závodních a obvodních ordinací lékařů, ale pak už obyvatelům došla trpělivost s nečinností a sliby příslušných orgánů, a davy vyšly do ulic protestovat. Stalo se tak 2 týdny před 17. listopadem 1989, který protesty odstartoval už jako revoltu celostátní.

Když vzniklo v prosinci 1989 Ministerstvo životního prostředí, byl jsem jako Severočech, znalý problémů Severočeského kraje z dob desetiletého působení na Severočeském KNV, povolán z Terplanu s. p. prvním ministrem ŽP Bedřichem Moldanem do funkce náměstka ministra životního prostředí. Hned po dopracování a vydání knihy Životní prostředí ČR, kterou začala zpracovávat už před Listopadem 1989 Ekologická sekce Biologické společnosti ČSAV, a která byla inventurou stavu životního prostředí, který nová vláda zdědila po desetiletích vlády komunistické, vznikl Program ozdravení životního prostředí ČR, který stanovil věcné a teritoriální priority v onom ozdravném programu.

Program ozdravení životního prostředí Severočeského kraje, schválený usnesením vlády č. 287/1990, vyšel z tohoto dokumentu jako nejnaléhavější k řešení; Sokolovsko, Ostravsko-karvínsko a Praha se středními Čechami měly následovat. Nejen pro fakticky nejhorší parametry životního prostředí, ale i pro signály, že se blíží i sociální a ekonomické zhroucení tohoto kraje, se všemi politickými důsledky, nezačne-li se ihned s účinnou nápravou. Při zpracování, a hlavně při projednávání tohoto Programu ozdravení s jinými resorty a ve vládě, se ukázalo brzy jako určitá slabina naší argumentace, že při stanovování priorit bylo možné na jednu misku vah pokládat tvrdá data o tunách vytěženého uhlí, o megawatthodinách vyrobeného elektrického proudu a terrawatech vyrobeného tepla, o ekonomickém přínosu z jejich prodeje; ale škody na krajině, přírodě, na památkách, sídlech, na technické a dopravní infrastruktuře, které bylo třeba dát na druhou misku vah, se vyčíslovaly daleko hůře. A ještě hůře škody na lidském kapitálu – na sociálním složení, kvalifikovanosti ekonomicky aktivních, ale zejména na zdraví a délce života, když příčinné souvislosti mezi kvalitou životního prostředí a zdravím, a to nejen současníků, ale i pod genetickou zátěží dalších generací, byly známé lékařům, ale ostatním jen tušené, ale už vůbec ne kvantifikované a převedené do souměřitelných jednotek nákladů na nápravu. Nikdo se totiž jinými ani těmito externími náklady těžby a energetiky, těžkého chemického a hutního průmyslu, do té doby nezajímal. Ministrům Moldanovi a pak Dejmalovi se přesto podařilo

v české vládě a ministru Vavrouškovi v té federální program ozdravení prosadit. Byly v něm desítky úkolů, mimo jiné odsířit nebo odstavit do 8 let všechny severočeské elektrárny, vymezit nepřekročitelné územní ekologické limity těžby a energetiky k ochraně zbylého osídlení, přírody, krajiny, památek, dopravní a technické infrastruktury a mnoho dalších. Jako na zavalanou nám tehdy přišla také nabídka vědeckého lékařského týmu, vedeného MUDr. Radimem Šrámem, že by v rámci tzv. „Programu Teplice“, který porovnával parametry životních návyků, životního prostředí a zdraví dvou množin obyvatel a dětí v okrese Teplice, jako reprezentanta postižené oblasti SHD, a v okrese Prachatice v jižních Čechách, jako reprezentanta zdravého prostředí ČR. Dlouhodobé sledování velkých vzorků populace z obou míst a hledání korelací mezi stavem prostředí, nemocností a genetickou zátěží nám mohlo a mělo poskytnout chybějící argumenty, proč právě do zlepšení kvality ovzduší, ale i vody, potravin a celkové životosprávy, investovat veřejné prostředky a jak namísto dodatečného a nedůsledného, a proto neúčinného řešení důsledků, jako byly finanční příspěvky těm, kdo v území vydrželi žít a pracovat více než 10 let, nebo krátké výjezdy žáků do škol v přírodě, nalézt účinné nástroje prevence. Program Teplice a jeho spolufinancování se skutečně podařilo na MŽP prosadit dřív, než na MZd; účinně se zapojila od počátku OHS Teplice, vedená MUDr. Kotěšovcem, výzkumnému týmu se záhy podařilo dosáhnout podpory z Akademie věd a dokonce z EPA USA, takže se tým mohl na tehdejší poměry i dobře technicky vybavit monitorovacím, laboratorním i počítačovým vybavením. Výsledky, publikované po dokončení programu, velmi přispěly k cílení dalších ozdravných opatření. Jsou mimochodem dodnes využitelné jako precedens pro jiné postižené oblasti, jako je v současnosti Ostravsko – Karvinsko. Na ty další jmenované už po rozdělení ČSFR, po nahrazení české vlády, vedené osvíceným premiérem Petrem Pithartem, novou vládou Václava Klause, pro kterého „vše zařídí neviditelná ruka trhu“ a pro kterého životní prostředí bylo „třešinkou na dortu, který se teprve musí upéci“, bohužel nedošlo. Plody této politiky sklízíme dodnes. To už je ale jiná kapitola.

Už to, že se tehdejšímu osvícenému řediteli ČEZ Petru Karasovi podařilo splnit úkol odsíření nebo odstavení severočeských elektráren do 8 let, byl husarský kousek. A že už 24 let chrání sídla jako Chabařovice, Březno, Černovice, Droužkovice, Chomutov, Jirkov, Spořice, Okořín, Strupčice, Vrskmaň, Zaječice, Černice se zámek Jezeří, Horní Jiřetín, Litvínov, Havraň, Koporeč, Lišnice, Nemilko, Polerady, Saběnice, Mariánské Radčice, Lom, Louka, Braňany, Duchcov, Dubí, Osek, Krupka a severní část města Teplic územní ekologické limity těžby (část byla ohrožená v 80. letech 20. století tzv. „velkou variantou těžby“), je rovněž úspěch. Úkoly vyplývající z usnesení vlády ČR č. 444/1991 o limitech splnily však jen orgány územního plánování, takže jsou respektovány i v aktuálně platných ZÚR Ústeckého kraje. Nebyl však splněn úkol MPO a ČBÚ, odepsat nebo převést do nebilančních zásob zásoby uhlí za těmito limity. Také proto jsou limity dodnes zpochybňovány, atakovány těžařskými společnostmi i MPO, ČBÚ, odboráři a vedením Ústeckého kraje. Jsem ale nadále přesvědčen, že limity mají zůstat trvalou součástí seberegulace naší společnosti, neboť chrání po desetiletích bezprecedentní devastace už jen poslední historicky cenné zbytky neporušené krajiny, přírody, osídlení a infrastruktury Ústecka, Teplicka, Mostecká a Chomutovska, majetku a zdraví jejich obyvatel, které nelze devastovat do nekonečna. Ani pod lživými záminkami hrozící nezaměstnanosti, hrozícího nedostatku uhlí pro teplárny, potřeby vytvoření

prostředků pro rekultivaci. Překročením limitů na VČSA by bylo více pracovních příležitostí na povrchu zničeno, než zachráněno, práce na rekultivacích jsou schopné zaměstnat horníky i mechanismy na desítku let a uhlí je dost před limity i pro teplárny, pokud se přestane elektřinou i teplem plýtvat a elektřinu, a tím i naše životní prostředí a zdraví lidí vyvážet. Od 2. světové války na těžbu a energetiku kraj jen doplácel zničeným prostředím a zdravím lidí, kratší dobou dožití, úprkem kvalifikovaných lidí a poklesem vzdělanosti, sociální destrukcí a zvýšenou kriminalitou, trvajících dodnes. Je načase docílit obratu a v devastaci už nepokračovat, protože jsou tím porušována ústavní práva obyvatel, jako je rovnost před zákonem, ochrana zdraví, majetku, právo na zdravé životní prostředí. To považuji za nedotknutelný odkaz Listopadu 1989 a za slib obyvatelům této zkoušené části republiky, který nesmí být porušen. To by už bylo na Ústavní žalobu za pokus o návrat k bezpráví komunistického režimu.

Nakonec mi dovozte závěrečnou poznámku k tomu, co odpověděl MUDr. Radim Šrám na tiskovce před seminářem na otázku, kolik by stála studie porovnání výsledků šetření životního prostředí v SHP a v jižních Čechách, případně i pro Ostravsko – Karvinsko, a zdravotního stavu tamní populace i dětí, že panují rozpaky ve vládních orgánech o možném zdroji jejího financování. Odpověděl, že to odhaduje na cca 60 mil. Kč, v případě rozšíření na Ostravsko – Karvinsko o cca 50 % víc, tedy cca 90 mil. Kč. Je smutné, že ve státě, kde se vyplývají či rozkrádají miliardy, se nenajde takto relativně malá částka na nesporně užitečné projekty, které by pomohly orientovat další opatření ke zlepšení prostředí na objektivní příčiny nedobrého stavu a nejúčinnější „léčbu“.

Děkuji Vám za pozornost.

V Hradci Králové 8. 4. 2015